

INTROMISSIÓ D'OCCIDENT EN EL MÓN ÀRAB I ISLÀMIC

Pedro Martínez Montávez

Catedràtic del Departament d'Estudis Àrabs i Islàmics i Estudis Orientals de la Universitat Autònoma de Madrid

Ponència transcrita, pronunciada en castellà

En ocasions com aquesta acostumo a començar llegint un text d'un excel·lent escriptor i gran testimoni del segle XX, que va ser el portuguès Miguel Torga. Miguel Torga en el seu diari de 14 de setembre de 1953 escrivia el següent: "Aquestes dues bufetades que un policia francès acaba de donar davant meu a un vagabund natiu li han de costar cares a França. M'ha semblat veure, fins i tot, que el cel d'Algèria s'obria lleugerament i que Mahoma prenia nota al seu bloc de represàlies. Aquest cartesianisme europeu no es convenç de que qualsevol forma de colonialisme és immoral tot i que sigui la més progressiva a nivell material i la més codificada a nivell social. No es convenç de que a la universal i tentacular presència civilitzadora del cristianisme li falta sempre una de les dues parts del diàleg: l'opinió de l'indígena". (...) "En la veu salmodiada dels vells muetzens que baixa els minarets i ressona multiplicada i rejoyenida a les goles adolescents en el silenci d'una kasbah en què l'ànima del foraster penetra com un ganivet en el llard, en el sarau d'uns mercats que la misèria circumda amb un halo de míting polític, el suspicax esperit occidental se sorprèn davant la força incoercible d'una religió a la qual no podem oposar res més autèntic i davant l'odi d'una voluntat humana que mai es va acceptar doblegada. Però més poderosa que els mecanismes de repressió, que les seduccions d'un progrés que atropella l'essència de les coses, és l'obstinació del versicle que s'estampa en els seus ulls després d'haver estat una carícia en els seus llavis i un fris cal·ligràfic a les seves mesquites. I major força té encara la llibertat, el gust de ser lliures davant el mateix Déu".

És un preciós, impressionant, paràgraf de Miguel Torga. M'interessa posar de relleu, bàsicament, els següents aspectes: Torga, com dic, escriu aquest apunt l'any 1953, és a dir, quan Algèria portava ja 120 anys de presència colonial europea, concretament francesa, i quelcom més que presència colonial. I dic aquesta dada perquè es tingui en compte i es recordi que l'expansió colonial, el colonialisme occidental en aquest món allargat, rectangular, que anomenem, per dir-ho d'alguna manera, món àrab-islàmic, és quelcom que va començar fa molt de temps. En diferents anys, en diferents períodes, a cadascuna d'aquestes parts, però és quelcom que comença fa molt de temps. Faltaven tres anys perquè Algèria s'independitzés, però portava ja 120 de submissió colonial. Segon punt que m'interessa recordar aquí, en aquest paràgraf que he llegit, és que entre les motivacions se'n veu clarament una: el factor religiós. El factor religiós és el que impera, és el predominant. No es veu tant i és una pena que Torga es fes ressò també al mateix nivell i de manera similar a aquest factor religiós, del factor nacionalista, del factor polític. I ho dic perquè habitualment la major part dels analistes occidentals d'aquests temes referits a qualsevol part del món àrab han tingut uns ulls més oberts per detectar la presència de la religió i uns ulls menys oberts per detectar la presència de les polítiques nacionals. Això com a dada genèrica pel que és la interpretació occidental o la visió occidental d'aquest món, en les seves visions o interpretacions i des d'un principi, no només des de fa 15 o 20 anys detecten, veuen, es fixen en la dada religiosa força més que en la dada política i, concretament, en la dada político-nacional. O nacional, reduïda a cadascun d'aquests països, o nacional global, és a dir, el panarabisme. I la tercera dada que m'interessa que quedi molt clara des del començament, a partir d'aquest text que he llegit de Torga, és que revisant panoràmicament la història contemporània, les relacions entre això que anomenem Occident i això que anomenem Orient o món àrab-islàmic, hi ha una cosa concreta i clara, indiscutible i innegable, en època contemporània, naturalment que a èpoques anteriors es va poder plantejar d'una altra manera, però en època contemporània la relació està molt clara, hi ha un element agressor, bàsicament, que és l'Occident i un element agredit que és el món àrab-islàmic. En època contemporània, insisteixo, els papers estan clarament repartits.

L'Occident és l'element agressor i l'element agredit, sense més qualificatius de moment, és el món àrab-islàmic.

Parlar, per tant, de les relacions entre l'Occident i el món àrab-islàmic i des de fa força més de 80 anys, vuitanta anys és una data clau, després veurem per què, però des de fa més de 80 anys que va començar la relació, és parlar senzillament del colonialisme occidental. Sé que a l'actualitat i des de fa algun temps s'intenten evitar algunes paraules, s'intenten evitar alguns termes. Igual que ja no es parla tant com fa uns anys es deia del Tercer Món, ara es parla molt menys del colonialisme, també. És un terme que no agrada utilitzar i no agrada escoltar. I jo no l'utilitzo amb cap connotació, l'utilitzo únicament per situar-lo històricament. I prefereixo dir colonialisme occidental a no utilitzar altres expressions que, bé, s'utilitzen amb diferent criteri, que en principi són semblants, similars, però no són sinònimes. Expressions com expansió o expressions com control. Jo prefereixo anomenar les coses pel seu nom i parlar, senzillament, insisteixo, de colonialisme. Si recorden, el terme control, per exemple, és un terme que s'utilitza i li agrada força utilitzar a un polític tan conegut, tan preclar, tan insigne com el senyor Samuel Huntington, l'autor de la idea del *xoc de les civilitzacions*. Ell parla habitualment en termes de control occidental en aquelles parts del món. Insisteixo, jo particularment, prefereixo parlar de colonialisme, sense cap intenció ni connotació, en principi. Aquest és un fenomen històricament ja força conegut, força caracteritzat. Està tan caracteritzat i és tan, diguem-ne, conegut, almenys en les seves línies fonamentals i predominants, que fins i tot pot fer-se una periodització d'ell, una successió, en diferents etapes que breument, per traçar una panoràmica general, seria la primera etapa fins a finals del segle XIX, aproximadament, des de començaments del segle XIX fins a finals del segle XIX. La segona etapa seria des de finals del segle XIX fins a la Primera Guerra Mundial. La tercera etapa seria l'època d'entreguerres i a cavall de la segona etapa fins el final de la Primera Guerra Mundial. I en aquesta tercera etapa d'entreguerres hi ha l'any 1917, la Declaració Balfour, els acords Sykes-Picot. Tot el moll del problema. La quarta etapa seria des del final de la Segona Guerra Mundial fins l'any 1967; 1947-1948, creació de l'Estat d'Israel, primer la votació a les Nacions Unides, 1947, 1948 la creació de l'Estat d'Israel, i el 1967, com saben, la Guerra dels Sis Dies. La majoria dels historiadors àrabs contemporanis, que per cert són molt poc llegits, la majoria de les coses que es diuen sobre el món àrab actual no procedeixen precisament de la consulta d'autors àrabs, autors àrabs que escriguin en àrab, vull dir, que són pràcticament desconeguts i almenys mereixen ser tan coneguts com els altres. No dic que siguin millors ni pitjors, dic que almenys, en principi, mereixen ser tan coneguts com els altres. Entre ells circula des de fa temps una idea que ve a dir, poc més o menys, que si la guerra de 1948 va significar la liquidació de la ideologia liberal al món àrab, a la política àrab, la guerra de 1967 va suposar la liquidació de la ideologia socialista, més o menys panarabista. El període següent seria el de 1967 a 1990-91, que és una altre bienni clau i l'últim període des del 1990-91 fins ara, possiblement, no sé si s'està obrint una nova etapa en tot aquest procés històric i comença, com dic, en 1990-91 amb els successos de la Guerra del Golf, que deixa obert el panorama a tot el que ve després.

Aquesta és una caracterització, en principi és fonamentalment cronològica. La cronologia serveix per fixar-nos uns punts però és una caracterització més aviat superficial, més aviat externa. Abundant una mica més, intentant entrar una mica més en caracteritzacions que intentin penetrar a partir de la superfície i veient fonamentalment el tema a partir d'allà, és a dir, a partir del món àrab-islàmic, doncs s'haurien d'afegir altres coses, s'hauria d'afegir aquest fet de l'expansió colonial, del colonialisme occidental en el món àrab-islàmic, aquest món àrab-islàmic sobre el qual perfectament igual que l'anomeno en singular, món àrab-islàmic, el podria anomenar el plural, móns àrabs-islàmics, doncs al llarg d'aquest esdeveniment, aquest món àrab-islàmic o aquests móns àrabs-islàmics, no coneix només l'Occident, coneix diversos Occidents, coneix diferents variants d'Occident, cosa que habitualment no es té en compte i s'oblida. Però el colonialisme, entre altres coses, al món àrab occidental, el món àrab-islàmic li permet conèixer, en principi, tant qualitativament com quantitativament en la mateixa manera, el que podríem anomenar l'Occident a l'anglosaxona, Gran Bretanya, Regne Unit, l'Occident a la llatina, és a dir, França. Són les dues grans potències occidentals que porten endavant l'empresa colonial. Això és cert.

El coneixement que té el món àrab-islàmic d'Occident no és només de l'Occident en bloc, d'un conjunt, una totalitat, sinó dels diversos Occidents que participen a l'acció colonial, i no vull entrar aquí en una pormenorització, en un detall de les polítiques colonials o colonialistes de

cadascuna d'aquestes dues grans potències occidentals però sí simplement indicar una cosa, i d'això en va quedar bona consciència al món que ho rebia, al món àrab-islàmic, i és que la penetració, l'expansió colonial, el colonialisme entès a l'anglosaxona, posava l'accent bàsicament en el que podríem anomenar accions econòmiques i polítiques, i el colonialismes entès a la llatina, i preferentment a la francesa, posava l'accent també, i d'una manera rellevant en moltes ocasions, en el que podríem anomenar la política cultural. Si un compara per exemple la trajectòria històrica d'un país com Egipte, modelat colonialment per la Gran Bretanya, i un país com Algèria, modelat colonialment per França, veu la gran diferència que en el fet colonial es va produir entre la potència britànica i la potència francesa i això va ser percebut, precisament, molt apropiadament pels que rebien l'acció colonial.

Juntament a això, el món àrab-islàmic en aquesta versió, en aquest coneixement variat que va tenir dels diversos Occidents colonials, coneix, té accés també a altres versions incomparablement menys desenvolupades que les anteriors, molt menys importants, però que a certes parts d'aquest món van tenir un gran impacte. La italiana, per exemple, de la qual habitualment no se'n parla. En el seu conjunt l'acció colonial italiana, no és de cap manera comparable a la britànica, a l'anglesa, ni comparable a la francesa, però en algunes circumstàncies precises, en alguns moments, en algunes situacions, en algunes exportacions ideològiques, d'algunes ideologies és clar, la feixista, per exemple, l'acció colonial italiana va ser important. I menor, baixant en l'esglaó, però present també, l'espanyola, de la qual habitualment tampoc es recorda res però va ser coneguda d'aquest món, també és rebuda, molt més localitzada, molt menys ambiciosa, jurídicament, menys elaborada i menys establerta. Força dependent en la major part de les seves actuacions de la francesa, com una espècie de delegada de l'acció colonial francesa, però hi va ser present.

Això ja comença a introduir-nos una mica més en els problemes que el colonialisme occidental planteja. Fins ara hauran observat una cosa: que en el que he dit de l'expansió colonial no he mencionat els estats Units d'Amèrica perquè, evidentment, l'acció colonial dels Estats Units d'Amèrica no va ser colonial en termes purs i estrictes. I perquè es va produir, va començar en una moment força posterior. La penetració, la presència incrementada i cada vegada més imperativa i determinant dels Estats Units en l'acció colonial, en la penetració, en la intromissió occidental en el món àrab-islàmic és molt recent, en termes històrics. Vull dir que no la situem més enllà de finals de la dècada dels 40 del segle XX. Fins aquell moment, Estats Units al món àrab-islàmic ha tingut, ha cultivat la seva tradició anticolonial. Els Estats Units, durant força temps, han participat activant els moviments d'alliberament nacional a molts indrets del món. Durant molts anys els Estats Units van ser l'exemple més acomplert i més cabal anticolonialista. Tot això va canviar a partir de la dècada dels 40, en què Gran Bretanya traspasa la major part de les seves empreses i dels seus propòsits colonials als Estats Units d'Amèrica. I a partir d'aquest moment, els Estats Units d'Amèrica, enfront l'indígena àrab, del món àrab-islàmic, va lentament transformant-se de campió de l'anticolonialisme en campió del colonialisme o del neocolonialisme. Des de 1967 i, posteriorment, des de 1990-91, pràcticament, per un habitant o la majoria dels habitants d'aquest món, el colonialisme, no oficialment formulat, plantejat de manera diferent a com s'havia realitzat el colonialisme històric, el colonialisme té un nom: els Estats Units. Però torno a repetir que això és recent i es va incrementant per una cosa claríssima: a part de qualsevol altre qualificatiu que es vulgui utilitzar, el que sí es pot dir és que la política d'expansió nord-americana, en aquest món és cada vegada més unilateral, cada vegada més hegemònica.

Evidentment, no m'oblido d'algunes altres potències, i precisament la potència que durant algun temps va intentar ser, sense aconseguir-ho, rival internacional dels estats Units, va ser la Unió Soviètica, va buscar sistemes d'expansió per aquest món, però sistemes que no poden ni han de ser etiquetats de colonialistes ni de neocolonialistes, d'expansió sí, però al marge, com dic, del tema al qual m'estic referint per imperatius del que hem de veure aquí. Quins problemes fonamentals i, sobretot de tall i de dimensió i d'abast polític va portar la intromissió d'Occident, la pràctica colonialista d'Occident al món àrab-islàmic? He pensat molt en fer una selecció de les 4 o 5 qüestions fonamentals. No és fàcil, ni molt menys, perquè són molts els problemes que se'n van derivar. Des d'un principi he intentat referir-me a qüestions d'ordre fonamentalment polític. Problemes importants i que, a més, d'una o altra manera, afectaran a tots els

països englobats en aquest món àrab-islàmic, les que generalment, genèricament, afecten a tots, tot i que sigui en proporció diversa.

Finalment m'he decidit per mencionar les següents predominants: la intromissió d'Occident, l'expansió colonial d'Occident, el que provoca, entre altres moltes coses, és enormes disputes frontereres. No dic amb això que les fronteres, o alguna cosa semblant a fronteres existissin abans, sí que existien en aquest món, efectivament, però no fronteres enteses en la forma en què la política que els estats nacionals han plantejat el tema de les fronteres. Qualsevol que conegui una mica el món àrab-islàmic sap que és difícil traçar límits als deserts. El món àrab no es compona només de desert, però sí d'una bona part de desert. És difícil establir límits a fronteres entre entitats geogràficament iguals, no existeixen les diferències geogràfiques. El que es planteja amb la intromissió del colonialisme són les disputes frontereres polítiques. Nosaltres, des del petit racó en què sempre mirem aquest món sembla que mica en mica es va engrandint una mica i ja que Déu i Alà, dits en rigorós ordre cronològic, intentin fer que es vagi engrandint el nostre coneixement d'aquest món, des d'aquest petit racó on habitualment estem, hem tingut, de tant en tant, notícies de querelles frontereres, entre el més proper, entre el Marroc i Algèria, per exemple. Però aquest tema es planteja a tot arreu del món àrab: disputes frontereres entre Egipte i Sudan, disputes frontereres entre Aràbia Saudita i el Iemen, disputes frontereres entre els Emirats Àrabs Units i Oman, disputes frontereres entre Síria i Líban. Si sorgeix alguna mena d'estat palestí, cosa que pot resultar previsible malgrat les enormes dificultats, potser pugui néixer afectat d'un problema de disputa fronterera. Aquest és un tema fonamental que es deriva de l'expansió colonial; el tema de les disputes frontereres.

Un altre tema que sorgeix, una altra qüestió política fonamental en la configuració del món àrab contemporani que sorgeix del colonialisme occidental és la constitució de l'estat regional, de l'estat-nació. És un mosaic. Si es repassa, si es reconstrueix aquest mapa, es veurà que és un mosaic d'estats-nacions de tota mena, de naturalesa molt diferent en la seva extensió, en la seva composició social, en el seu règim de govern, de naturalesa molt diferent en la seva projecció al futur i en les seves capacitats econòmiques. En un espai gran, evidentment, però vist en l'extensió total del món, no tan gran, hi ha estats de tota mena, de totes les classes i s'utilitza el terme, aquest és justament el món àrab. I aquesta balcanització sorgeix fonamentalment a partir de l'empresa colonial. Sense necessitat d'introduir cap qualificatiu d'un altre rang ni d'altra categoria. El món àrab contemporani és, bàsicament, una criatura de la colonització, de la colonització occidental que imposa la fórmula de l'estat regional, de l'estat-nació, de composicions i naturaleses diferents. Aquí té cabuda, en el mateix espai geogràfic, pràcticament, un "gegant" com l'Aràbia Saudita i un "nan", estic parlant en termes naturalment quantitius, com Biafra, per exemple. Què planteja això?

Tercera qüestió. El món àrab es configura, al llarg de tota aquesta expansió colonial i intromissió occidental, com una combinació impossible de mantenir, totalment inestable sempre, en possibilitat de mobilització i d'hostilitat interna entre dues tendències bàsiques: la tendència a la unitat i la tendència a la fragmentació. I aquestes dues tendències estan actuant políticament i ideològicament en el món àrab contemporani des d'un principi fins ara i seguiran fent-ho. Les etapes es diferenciarien unes de les altres, els projectes tindran matisos diferents també, però hi ha present des d'un principi una vocació unitària i una vocació fragmentadora. Una vocació panaràbiga, unes vocacions nacionalistes locals, presents sempre. Alguns exemples han estat més coneguts que altres, és evident. No hi ha comparació entre el que podem anomenar el projecte nasserista, que és segurament el projecte amb vocació unitària més important, almenys en la seva voluntat, no en les seves realitzacions concretes que ha passat, amb el projecte anterior, immediatament després de la Primera Guerra Mundial, de reconstitució del gran regne àrab, del gran imperi àrab. Hi ha diferències notables, evidentment, entre unes exemplificacions i altres concretes. Però els punts de partida, les vocacions fonamentals, els propòsits últims, les formes de configurar aquest món són bàsicament dues: o una tendència unitària o tendències unitàries o tendències fragmentadores. Ambdues són el que podríem dir opcions, propostes, vocacions externes, radicals. O el tot o els molts no res. I en dir això vull dir que el que justament no van fer, el que

justament no es va produint, són les tendències que anomenaria tendències intermediadores o tendències intermediàries. Aquestes tendències intermediàries podrien ser, per exemple, les que diguessin: la unitat total és irrealitzable, la fragmentació total és absolutament perjudicial per a tots nosaltres, per a uns més i per a altres menys, però en conjunt per a tots, intentarem produir fórmules intermèdies, fórmules com els blocs, la constitució en blocs. Renunciem a la unitat total per impossible, absolutament impossible, és una utopia, és inassolible. No tenim els elements, els possibles elements de convergència que actuen en el món àrab són bàsicament factors espirituals. Els factors materials no propicien la convergència sinó la divergència. Llavors anirem, com dic, a les formes intermèdies, vies de renúncia a la unitat total, vies de renúncia o moderació, en la mesura del possible de les fragmentacions regionals o nacionals que, a la vegada, poden subfragmentar-se encara més. El camí de la fragmentació és, en última instància, infinit. I intentarem buscar fórmules de blocs. Aquestes fórmules de blocs serien buscar la constitució d'unitats o semiunitats polítiques en territoris propers, relacionats i amb major capacitat d'actuació conjunta, digui's Magrib, per exemple, o digui's península Aràbiga, o digui's el Creixent Fèrtil, o digui's la Vall del Nil. Deixant al marge qualsevol altra cosa, el que veiem clarament és que totes aquestes disputes, totes aquestes qüestions són conseqüència clara de la presència colonial, no únicament de la presència colonial, però sí bàsicament de la presència colonial i de la manca de resposta adequada dels propis països àrabs, de les col·lectivitats àrabs i en última instància dels règims àrabs. Aquestes solucions intermèdies són les que no s'han produït mai i quan s'han produït no s'han produït realment, són o pseudosolucions o són imitacions de solució o són poca-soltades i perdonin l'expressió. És a dir, projectes que no han assolit realització i que molt difícilment la podran assolir, projectes en constant debat, en constant discussió, discussió retòrica, mai realització pràctica. Aquí hi ha l'anomenada Unió del Magrib Àrab, que com diu un intel·lectual marroquí, és l'únic tren que està aturat a l'estació, que té el seu motor encès, les rodes giren i no es mou, frase, insisteixo, d'un escriptor marroquí o, per exemple, el Consell de Cooperació del Golf, que fa no sé quants anys que es va inventar, que es va fer com un mecanisme defensiu, res més, per proporcionar la seguretat a la zona i que no ha tingut cap realització política ni econòmica important encara.

Aquesta fórmula de les, diguem-ne, unitats parcials o de la política de blocs, aquestes són les que no s'han dut mai d'una manera decidida amb vocació política de realització. No dic que siguin millors ni pitjors, el que sé, senzillament, és que a partir de la pregunta que m'he plantejat: quines són les conseqüències de la intromissió d'Occident i l'expansió colonial a la zona, quines són les principals qüestions polítiques que s'han suscitat?, tenim un món que ha de renunciar a la unitat, perquè la unitat sembla impossible, que ha de controlar la fragmentació perquè la fragmentació és imparabile. La fragmentació actual, el procés parcial de fragmentació actual, segueix estant present en alguns països àrabs, segueix sent un risc pel futur immediat. Manca de vocació o manca de decisió per abordar solucions intermèdies i ja, per renunciar, manca del que podríem anomenar, almenys una política de coordinació. Una política de coordinació interàrab. No sé si vostès s'han plantejat en alguns moments això, però és un món enorme que, tanmateix, està mancat d'institucions interàrabs. No hi ha institucions interàrabs. Bé alguna sí que n'hi ha, insisteixo, la Unió del Magrib Àrab, a la qual m'hi he referit, el Consell de Cooperació del Golf, al qual m'hi he referit... algunes que són un producte més o menys d'imaginació exaltada d'alguns com la Unió d'Universitats Àrabs, per exemple, la Lliga d'Estats Àrabs. La Lliga d'Estats Àrabs no té la menor capacitat executiva, és un lloc de consulta. Com diria algun d'aquests grans amics que hi ha a Occident de l'OTAN, és un club. Jo no m'hi conto entre els amics de l'OTAN, que queda clar. Però, en fi, és un club a la manera àrab. Llavors falta la coordinació també i tots aquests derivats de la intromissió colonial, de la intromissió occidental, de l'expansió colonial, tenen un exemple extraordinàriament significatiu, il·lustratiu i representatiu: Israel. La millor exemplificació de totes aquestes conseqüències de la intromissió d'Occident, de l'expansió colonial occidental, és la creació de l'Estat d'Israel. No només de l'Estat d'Israel, sinó el manteniment de l'Estat d'Israel. Aquí es resumeix pràcticament tot. Volia llegir-los també un text referent-me a això de les conseqüències de l'expansió colonial, d'un pensador palestí, a l'exili. Viu a Estats Units fa força anys també, que és

Hisham Sharabi, que diu així: "La independència, entre cometes, política, no es va expressar en la unitat àrab, objectiu de generacions de nacionalistes àrabs sinó en la multiplicitat de sobiraniaes separades i antagòniques. La mena i frontera de gairebé tots els estats àrabs van ser traçats pels poders europeus d'acord uns amb els altres. L'estructura interna de cada estat: la burocràcia, la judicatura, la policia, l'exèrcit... van ser per iniciativa d'Europa. Igualment important va ser l'influx europeu en l'educació i la cultura, des del jardí d'infància fins a la universitat. L'educació seguia patrons europeus. Es copiaven d'Europa i després d'Amèrica, pensament, cultura, estils de vida i consum. Fins i tot allà on Europa era incapaç d'imposar directament la seva voluntat, com a algunes zones de la península aràbiga, se sentia plenament la seva influència i la seva força".

En referència a Israel, dic que és l'exemple més adequat, és l'encuny perfecte. No m'estendré massa, res pràcticament, però sí vull dir alguna cosa. És curiós quan un repassa els textos antics recordar unes frases que un extraordinari polític català, Francesc Cambó, va escriure em sembla que va ser l'any 1930 o 1931. Cambó deia: "No crec, com creuen alguns, que la prosperitat, amb molt d'artifici, de les brillants colònies sionistes sigui el preludi d'una nova nació jueva a Palestina. No crec en la nova nació jueva perquè crec que aquella conjunció d'una raça i un territori que produeix una nació mai ha existit entre jueus. Israel ha estat sempre un poble, una raça, mai, ni en els seus moments d'esplendor màxim, una nació". Bé, sens dubte, Francesc Cambó va ser un extraordinari polític però sembla que dots de pronosticador no en tenia, i evidentment aquí es va equivocar. Però volia portar la cita de Cambó, entre altres coses, perquè es veïés que hi havia pensadors i polítics en aquells anys que no estaven tan enlluernats, com semblava que era la norma general, pel fenomen de l'expansió sionista a Palestina. Deixant de banda tot això, Israel és un fet colonial, ja ho va dir clarament el senyor Robertson fa uns quants anys. I el senyor Robertson precisament no era un patrocinador infatigable de les tesis arabòfiles, ni molt menys, però sí era un pensador honest. És un fet colonial, a part de moltes altres coses, és la criatura mimada per Occident des d'un principi. I com que sorgeix a finals dels 40 és la criatura més mimada pels Estats Units d'Amèrica, és a dir, a partir del moment en què els Estats Units d'Amèrica comencen a fer la seva política paracolonial a la zona. Tot això és coherent, és una tragèdia, sens dubte, és una iniquitat, segurament, però és coherent també. A partir d'aquest moment Israel centra en el món àrab la majoria dels defectes, dels atacs, de les hostilitats, de les humiliacions que havia rebut d'Occident. I com que Israel no s'ha aturat tampoc, no ha pensat tampoc en fórmules assequibles per solucionar aquesta relació, malgrat del que ve succeint des de fa deu anys, doncs la situació és com és. Vol dir que Israel és la conclusió, l'aportació fonamental de tota aquesta expansió colonial i de tota aquesta intromissió d'Occident en el món àrab-islàmic. Si repassen el mapa de la zona, veuran que el món àrab-islàmic de la zona és un continu des de l'Atlàntic fins Mesopotàmia, m'estic referint al món àrab no al món islàmic, és un continu territorial, no hi ha solucions de continuïtat, malgrat una: Israel. L'única solució de continuïtat que té el món àrab és Israel. No em refereixo altres circumstàncies més aviat de "repunt" com poden ser les ciutats de Cueta i Melilla. Però, en fi, l'única solució de continuïtat del món àrab és Israel. Llavors no és un tema baladí, no és un fe sense importància, és el fet fonamental, i és el fet fonamental perquè va molt més enllà del que és material, que és important, entra en el terreny del simbòlic, entra de ple en el terreny del que és religiós. Jerusalem és tan santa pels musulmans, per a la immensa majoria dels àrabs, com Medina i La Meca, és el tercer santuari de l'Islam. El seu nom en àrab ho diu Al-Quds, la santedat, és com s'anomena en àrab Jerusalem. I Israel és la presència constant de la humiliació permanent durant anys i anys i anys. Molt recentment un intel·lectual jordà, mort fa una setmana, Munis Al-Razzaz, va escriure això fa no més de deu o quinze dies: "La nació àrab no és hostil a Israel, no és hostil a Israel per motius econòmics, ni el combat per un jaciment de petroli, ni li oposa resistència per guanyar un litigi profronterer. Se li enfronta en una batalla d'amor propi i dignitat, perquè l'ocupació és la forma més repugnant de danyar la identitat nacional, que s'aixeca en origen sobre l'orgull i la dignitat. I això és el que diferencia l'ésser humà de les altres criatures, a més de la raça". Per tot això la nació àrab, com diu, és hostil a Israel.

He traçat aquest panorama d'aproximació ràpid, com no podia ser d'una altra manera, intentant referir-me al conjunt, no a una de les seves parts. Sé que això no s'acostuma a fer a Espanya, les panoràmiques, les exposicions que es fan del món àrab mai no són generals, són parcials. Quan algú parla del món àrab parla d'una part del món àrab. És clar, ho fa així perquè és més fàcil, perquè, com he dit abans, el que és difícil dins l'espai àrab és buscar allò interàrab, precisament, no el que és marginal, no el que és local. Això és molt fàcil. Naturalment, doncs, un se'n va a allò fàcil. Jo no ho recrimino, no ho retrec, però sí és el meu deure indicar-ho. Jo he intentat tractar el conjunt, assenyalant, quan em semblava oportú, alguns fets concrets.

Ara, en els pocs minuts que em queden, els llegiré alguns fragments traduïts d'alguns pensadors àrabs, que, torno a repetir, no se'ls coneix. Els asseguro que per a un arabista professional com sóc jo és motiu d'irritació en moltes ocasions contemplar que una vegada i una altra el 99% del que es diu a Espanya sobre aquest món no procedeix directament d'allò que s'escriu en aquesta llengua, sinó que té uns altres camins, que no dic que no siguin bons, que hagin de conèixer-se, d'acord, però el que és intolerable és que tot el que està escrit en aquesta llengua precisament sigui desconegut, es rebutgi. Per què? Ja sé que des de l'any 88 es coneix Amin Maalouf. És clar, se li va concedir el Nobel i se'l coneix. Però a qui més es coneix que no hagi estat conegut a partir de la vehiculació en una altra llengua, francès o anglès? I no tinc res en contra d'això, em sembla molt bé, quines altres figures importants del pensament àrab es coneixen? Pràcticament cap. Em permetré llegir-los alguns fragments. Suposo que els brindaran alguns aspectes, algunes facetes menys conegudes, o gairebé completament desconegudes del que, ja no en política, sinó en el pensament, en la cultura àrab contemporània va suposar, des de fa molt de temps, aquest impacte d'Occident, aquesta recepció d'Occident, aquesta intromissió de l'Occident, aquesta expansió colonial occidental.

Fa ja uns quants anys que un destacat pensador siri, Al-Kayyali, deia això, del que Orient devia a Occident: "Vam aprendre d'Occident la col·locació de les línies fèrries, a obrir túnels i construir ponts, carreteres, ports, dics i fars. A excavar pous artesans, a aixecar una casa de molts pisos, a produir electricitat i a instal·lar els seus cables, a enllumenar amb ella ciutats i pobles. La circulació de vehicles públics per les urbs i els seus suburbis. A instal·lar el nou correu. La telegrafia i el telèfon, sense fils, submarí i per radi. L'organització de les ciutats i els ajuntaments, a obrir carrers i places. A pavimentar els camins i superar els pendents. A portar aigua netes per canalitzacions i fonts. A dessecar les zones pantanoses. A alleugerir les epidèmies de malalties oculars que deixaven cegues moltes persones. Vam agafar prestades les bases de l'exèrcit, el sistema de vaixells de vapor, l'establiment de negociats, el mètode de recaptació i de duanes". Va ser poc generós aquest pensador siri quan va dir i detallar el que Orient havia après d'Occident? Va escatimar en l'elogi? Va escatimar en l'exaltació d'Occident i de l'acció cultural i social d'Occident en aquell món? No, veritat? Gairebé mai es diu.

Veiem el que va dir una altre intel·lectual, en aquest cas un iraquí, Semir: "L'impacte de la civilització occidental va ser irresistible i aquesta s'infiltrà amb rapidesa a tots els dominis de la vida i del pensament. Entre els qui aclamaven tot el que venia d'Europa i els qui ho rebutjaven unilateralment, es va intercalar una tendència moderada disposada a dur a terme un compromís basat en una fórmula de vida i de pensament que salvaguardés l'essència i l'esperit de l'Islam, assimilant també els elements occidentals que es consideressin favorables i útils. Discussions interminables suscitaven per problemes tan diversos com el matrimoni amb dones europees, la poligàmia, la prostitució, la música moderna, les modes europees i l'educació mixta".

Molt més recent a nosaltres, què diu sobre l'impacte d'Occident un dels més grans pensadors, a part dels més grans poetes àrabs actuals, el siri-libanès Adonis, dic siri-libanès perquè va néixer pròpiament a Síria, es va nacionalitzar libanès, posteriorment tota la seva vida la ha passat a Occident, vivint entre França i Suïssa. Va ser representant a la UNESCO de la Lliga d'Estats Àrabs i és una de les màximes figures intel·lectuals del món àrab actual i denuncia ... i aquest home, que és amant d'Occident, aquest home que ha begut tota la cultura occidental, aquest home que està

profundament occidentalitzat, diu: "Per què els escriptors occidentals no s'han solidaritzat amb els seus confreres àrabs per testimoniar a favor de l'ideal humanitari per una defensa dels drets de l'home àrab, en general, que no té, gairebé, ni els drets més elementals? Per què en lloc d'ajudar-los a desenvolupar el seu potencial econòmic i cultural han aprovat l'exportació de les armes més sofisticades en regions assolades? Sembla que la consciència occidental gairebé no es proposa ajudar els àrabs a adquirir la ciència, el coneixement i la llibertat, sinó només bombes, carros de combat i avions". I, com dic, aquest home és un enamorat d'Occident.

Vull acabar amb unes referències al tema que segurament enfronta d'una manera més radical el món àrab-islàmic amb el món occidental en aquests moments; el terrorisme. I al respecte, només vull llegir dos textos i recordar-ne un que han tingut molt poca vehiculació.

Molt poc després de produir-se els fets de l'11 de setembre, aquests que segons molts canviaran el món, jo no sé si el canviaran per mal, per pitjor, o per bé, un dels primers manifestos públics que va aparèixer al món i concretament al món àrab va ser el manifest signat per un gran poeta palestí, Mahmoud Darwish, amb sis o set noms més d'intel·lectuals palestins, entre els quals hi havia el nom de la senyora Hanan Ashrawi, que exactament deia que el terrorisme no té cap justificació. Això ho va dir un poeta palestí, un poeta palestí a la resistència, avalat, com dic a més, amb la firma acompanyada de sis o set intel·lectuals palestins també. I aquesta va ser una postura clara. Em sembla que a la premsa espanyola només es va treure en un diari de dimensió nacional, crec recordar, no sé si m'equivoco. Però al mateix temps que això, aquesta postura és claríssima, n'hi ha d'altres com la que llegiré d'un intel·lectual tunisià, Ahmed Kadidi. És un poeta, també novel·lista, que diu el següent: "Estem contra el terrorisme que va colpejar les dues torres, que és un terrorisme cec perquè va matar milers d'innocents, però no estem disposats a convertir-nos en un apèndix de l'actual política d'Amèrica, que és una política de ràbia i de venjança. Una reacció no estudiada, disposada a ficar els àrabs en una aventura contra resistents legítims a l'ocupació israeliana a Palestina, contra resistents a l'ocupació índia a Cachemira, contra resistents a l'ocupació russa a Txetxènia, contra resistents a l'ocupació sionista al sud del Líban. Com explicar aquesta estranya coincidència que fa que siguin musulmans tots aquells que són objectiu de la guerra americana, en nom de la guerra contra el terrorisme les víctimes i captius dels quals som nosaltres mateixos, sense voler-ho".

I enfront això hi ha una postura clara, amb aquestes dues visions, amb aquestes dues indicacions que he marcat hi ha també el que pensa Adonis, aquest altre pensador a qui m'he referit. Però, podem combatre tot això? Podem estar enfront de tot això? Adonis, entre altres moltes coses, diu el següent: "Els estats àrabs i islàmics, implícitament o explícitament, van donar als Estats Units el lideratge absolut sobre el món modern. Al seu lideratge econòmic i polític s'hi afegeix el lideratge en la fixació de valors: la llibertat, la justícia, el dret, la resistència, la violència, el terrorisme, etc., etc. Així, aquests estats van permetre que els Estats Units es comportessin en el marc del món àrab com els guardians de la justícia, de la veritat, de la llibertat, de tots els valors en el món d'avui. Com si el seu exèrcit estigués per vetllar per aquests valors, i qui no està amb ells està contra ells". O, com afegeix en un altre fragment Adonis: "En èpoques modernes, els àrabs i els musulmans, civilitzadorament, són una part de l'Occident. Estan en la situació del consumidor, no del productor. A la força estan en la situació del dependent. Civilitzadorament, no posseeixen, avui, res per desafiar a Occident, per combatre'l". Jo no subscriu aquestes paraules per complet d'Adonis, ni molt menys, però sí penso que, en gran mesura, responen a bona part de la situació i a bona part de quelcom que no es coneix i del que no es parla. I és un sentiment i una tendència de profunda autocrítica col·lectiva i individual existent en aquest món. Autocrítica que s'ha forjat també a partir, com dic, del xoc amb Occident.

No vull acabar ni d'una manera optimista, ni d'una manera pessimista, em semblaria anar en contra de l'ètica senzillament, el buscar fórmules d'avivar o d'esperonar l'optimisme o el pessimisme no entra en la meua manera de pensar ni en la meua manera d'actuar, però sí vull dir una cosa, en aquests moments aquest món i aquests

enfrentaments amb Occident estan potser en la situació més greu de totes, i quan dic en la situació més greu de totes incloc el fet colonial també. En una situació, a més, en la qual l'exemple màxim i més representatiu d'aquesta confrontació, d'aquesta trobada amb Occident, està en una circumstància especialment tràgica, també; la situació a Palestina i Israel, la confrontació palestino-israeliana. Un no acaba d'entendre, i sé que aquesta errada l'han comès grans personatges polítics occidentals, perquè des d'Occident no es veu i s'accepta també que el que està passant en aquest món ens afecta a tots, que les pràctiques neocolonialistes ja no són possibles, que les aventures neocolonialistes no són possibles, que poden produir una victòria militar circumstancial i una expansió econòmica o un benefici econòmic circumstancial també, però mai són solució garantida i solució permanent. Tot això ha passat, tot això no té sentit en el món actual. I ens hem de d'adonar i acceptar que aquesta confrontació que viu un dels seus moments més dramàtics pot acabar en una caos absolut i no vull ser alarmista. Entre altres coses, doncs perquè tinc néts, per quelcom tan senzill com això, a part de la meua família, dels meus fills, dels meus amics, perquè tinc néts i, és clar, un no vol ser alarmista però ha de veure la realitat també. Si no ens convencem que entre tots hem d'acabar amb aquesta possibilitat de caos, que les civilitzacions no han de xocar sinó intentar completar-se, si no ens convencem d'això, sens dubte, jo personalment seguiré intentant sempre portar aquest missatge, penso que, de veritat, el futur serà una mica obscur i, en conseqüència, per fer-ho hem d'intentar anar en sentit contrari i hem d'intentar lluitar contra aquesta corrent. Res més. Gràcies.